

ning. Det vises i en række af antologiens afhandlinger, hvor Bjarne Stoklund ser på »Bondebygninger og folkekarakter«, Mette Skougaard fremdrager Ostentfeldgården og dens placering i den dansk-tyske strid om den nationale arv, Peter Dragsbo analyserer det aktuelt meget relevante forhold mellem regionalisme og nationalisme og Mikkel Venborg Pedersen placerer augustenerne og deres lokalsamfund i spændingsfeltet mellem den gamle verden og den nye nationalisme. I disse afhandlinger demonstreres, hvorledes folkekulturen fik en afgørende placering i den nationale kamp og ikke mindst, hvorledes folkekulturforskere kunne se, eventuelt opfinde grænser, hvor de ikke var, just fordi folkekulturen i vid udstrækning er tværnational. De forskellige afhandlinger understreger tillige nødvendigheden af at tænke de gamle rigsele med, når den nationale kultur skal indkredses.

Inge Adriansens bidrag »Dannebrog – statens symbol eller folkets?« er en veloplagt og vel illustreret demonstration af flaget som national identitetsgiver fra midten af 1800-tallet – så overraskende sent bliver det tilladt for menigmand at flage med Dannebrog – til vore dages mere og mere bizarre brug af flaget i reklamer, i den politiske kamp for og imod EU og ikke mindst i forbindelse med sportsbegivenheder. Og netop idrættens og sportens sammenvævning med det nationale er temaet i Niels Kayser Nielsens artikel om »Idræt og nationsdannelse i de nordiske lande«, hvor han med et fint overblik påpeger ligheder og forskelle. Idræt og nationalisme er uadskillelige, og idrætten har haft en kolossal indflydelse på nationaliseringen af den nordiske kultur i en proces, hvor den både har været »instrument og arena«. Men der har været klart forskellige politisk-geografiske og historiske udgangspositioner for nationsbyggeriet, som har bevirket, at f.eks. de enkelte lande har vidt forskellig nationalsport. Kayser Nielsen får også fint antydnet parløbet mellem nationalisme og socialdemokratisme under udfoldelsen af de nordiske velfærdsstater. Endelig fremdrager Edith Mandrup Rønn i artiklen »Individernes generalstrejke mod folkestammens liv« kampen for en befolkning af »god kvalitet« det fælles videnskabelige og nationale grundlag for dansk og tysk racehygiejne. Ønsket om slægtens rene videreførelse og forestillinger om det særligt nordiske udgjorde det mentale bagtæppe for de eugeniske tiltag i begge lande. Kun midlerne og forskelle i konsekvens blev forskellige. Artiklens styrke er især inddragelsen af skønlitteraturen, ikke mindst Johs. V. Jensen, i skildringen af det mentale rum, hvor de racehygiejniske forestillinger udvikledes.

Antologien er noget uegal, men den bindes godt sammen af det overordnede tema. Den er et memento til også i vore dage at reflektere over brug og misbrug af videnskaberne, og den fremtræder som en opfordring og inspiration til studier på tværs af de traditionelle faggrænser, der ligesom de nationale grænser har indbyggede risici for blindheder.

Niels Finn Christiansen

JENS ENGBERG: Det heles vel. Forureningsbekæmpelsen i Danmark fra loven om sundhedsvedtægter i 1850'erne til miljøloven 1974. Miljøkontrollen. Københavns kommune. København 1999. Engelsk summary. Ill. 524 s., 298 kr.

På initiativ af Miljøkontrollen i Københavns kommune har Jens Engberg udarbejdet dette fyldige værk om forureningsbekæmpelsen i Danmark fra 1850erne til miljølovens vedtagelse i 1973. Det enorme emne er nærmere afgrænset til den politiske debat og kamp på det centrale plan, det vil sige i regeringen,

landstinget, folketinget, udvalg, kommissioner og ministerier og i samspillet mellem disse og organisationerne, herunder de kræfter eller interesser, der virkede ind på udformningen af de forskellige love.

Efter en kort indledning om de skærpede problemer i København i 1850'erne og 60'erne som følge af befolkningsvækst og industrialisering behandler forfatteren de fire vigtigste sagsområder i hver sin del, først sundhedskommissionerne og sundhedsvedtægterne i del II, så giftlovgivningen i del III, dernæst vandløbslovgivningen i del IV og fiskerilovene og havforureningen i del V. Afsluttende foretager han i del VI en grundig analyse af initiativerne, som førte frem til samlingen af forureningsbekæmpelsen med oprettelsen af Miljøministeriet i 1971 og vedtagelsen af miljøbeskyttelsesloven i 1973. Til sidst i denne del trækker han desuden nogle længere linjer over hele forløbet (s. 438-45).

Bogen repræsenterer en imponerende arbejdsindsats. Forfatteren har ikke blot tappert gennempløjet datidens litteratur, Rigsdagstidende og et utal af betænkninger, men bl.a. også været i Folketinget og i flere ministeriers arkiver. Resultatet er en i det hele kyndig oversigt over et vigtigt, men hidtil lidet pågættede område. De gennemgående konfliktflader var – måske ikke overraskende – den personlige frihed (ejendomsretten) kontra almenvellet, ejerne eller producenterne over for brugerne (borgerne), samt erhvervsinteresserne, hvor landbrugets interesser i årtier dominerede over den opkommende industris interesser, mens begge disse parter kunne enes om ikke at beskytte fiskeriets interesser. Dertil kom professionskonflikter, navnlig mellem jurister og læger, der efterhånden fik følgeskab af stadigt flere teknikere.

Det lange tidsspand og det store stofområde, som skal dækkes, mere end 50 love, gør, at det ofte går vel stærkt i form af lange referater og hurtige kommentarer. For det 19. århundrede er der også tendenser til at vurdere direkte i forhold til nutidens syn og være mindre opmærksom på, at det ofte drejede sig om reelle styrkelser af datidens forureningsbekæmpelse. Undertiden overraskes man desuden over udeladelserne. Fx virker det mærkeligt, at den hygiejniske bevægelse slet ikke omtales i det lange afsnit om loven om sundhedsvedtægter i 1858.

Der er principielle problemer ved at afgrænse emnet og analysen til kampe på det centrale politiske plan. Forfatteren inddrager da også andre faktorer, som fx erhvervsudviklingen og stigningen i den konkrete forurening, men det sker ret kaleidoskopisk. Et andet hovedproblem i denne sammenhæng er, at loven om sundhedsvedtægter var en rammelov, der skulle udfyldes lokalt, omend i samvirke med justitsministeriet. Der er en rimelig fyldig behandling af Københavns første sundhedsvedtægt i 1860 og justitsministeriets vejledende retningslinjer for købstæder og landsogne i 1859, men derefter går det hurtigt over stok og sten helt frem til normalvedtægterne i 1950'erne. I mellemtiden var der overalt sket en kraftig udbygning af sundhedskommissionernes arbejde og virkefelt. Mindst får man at vide om forureningsbekæmpelsen i købstæderne.

Det mest vellykkede afsnit er den fyldige afsluttende analyse af udviklingen frem til oprettelsen af Miljøministeriet i 1971 og vedtagelsen af miljøbeskyttelsesloven i 1973, der betød en samling af forureningsbekæmpelsen. Fremstillingen bygger på et omfattende kildemateriale, der inkluderer Miljøministeriets eget arkiv og en række beretninger fra centrale aktører, som er indsamlet til Det kgl. Biblioteks Håndskriftssamling af Wilhelm von Rosen. Resultaterne belyser vigtige sider af, hvorledes det danske politiske system fungerer, bl.a. de store erhvervsorganisationers rolle ved tilblivelsen af nye love, en rolle som undertiden nærmest sætter Folketinget ud på sidelinjen. Forfatteren er dog også her

stedvist lidt hurtig med konklusionerne. Desuden kunne han have betonet kontinuiteten stærkere, end tilfældet er. Ligesom loven om sundhedsvedtægter fra 1858 var miljøbeskyttelsesloven fra 1973 en rammelov, og som sin gamle forgænger var det først og fremmest kommunerne, der fik tillagt administrationen og fortolkningen af den nye lov.

Engbergs store og velskrevne oversigt vil være et nyttigt udgangspunkt og hjælpemiddel for den fremtidige nærmere udforskning af forureningens historie i Danmark, et arbejde, der kun så småt er kommet i gang, men som uden tvivl vil tage et opsving i de følgende år.

Ole Hyldtoft

Peter S. Petersens Erindringer – en kilde til den danske bosættelse i Dannebrog, Nebraska 1871-95. Udgivet ved KARSTEN KJER MICHAELSEN og BIRTHE KJER MICHAELSEN, Odense Bys Museer i kommission hos Odense Universitetsforlag, 1999. 238 s. ill.

Under forarbejdet til særudstillingen »Danskerne på prærien« på Hollufgård i 1997 blev det håndskrevne manuskript på 641 sider til Peter S. Petersens erindringer fundet på Nebraska State Historical Society i Lincoln. De to udgivere har ydet en kæmpeindsats ved at oversætte, redigere og beskære orinalmanuskriptet, og selv om det kan forekomme ordrigt, er det fra forfatterens hånd disponeret i små afgrænsede afsnit med en fyndig overskrift, så det er overkommeligt at finde de emner, som måtte have interesse.

Alt for få af de danske pionerer magtede at beskrive deres oplevelser over et længere tidsrum, så dette er et velkomment bidrag til vores kilder til den tidlige udvandring og især til den danske bosættelse omkring byen Dannebrog i Howard Co., Nebraska. Her hører vi så autentisk, som det vel kan gøres, sønnens beskrivelse af faderens begrundelse for at udvandre til trods for, at han havde det godt i Danmark – »det er for vores børns skyld – ikke for vores egen«. Udsigterne var for ringe, når et lille husmandssted skulle deles mellem fire børn.

Der er interessante beretninger om stort og småt i nybyggertidens Nebraska med beskrivelse af udgravningen af et »dugout«, familiens første hus, gravet ind i en skrænt med græstørv som væg, af de voldsomme snestorme og af græshoppeplagerne. Det kan ind imellem blive lidt rigeligt med de mere personlige observationer, men tålmodigheden belønnes med spændende erindringer fra et liv levet under forhold, som er svære at forestille sig i dag, og som vi som sagt ikke har mange kilder til. Peter S. Petersen er et eksempel på den sociale opstigning i det amerikanske samfund, som så mange af udvandrerens børn foretog. Han begyndte som landarbejder, blev bogsælger og senere ansat i forskellige forretninger. I 1890'erne udviklede driftige forretningsdrivende både banker og ejendomshandler, og Peter S. Petersen gør denne udvikling med som ansat i en sådan butik trods sin ringe uddannelse med nogle få års skolegang. Af en efterskrift fremgår det, at han i 1905 – altså efter den periode, som erindringerne dækker – blev udnævnt til embedet som postmester i Dannebrog, et embede, han beholdt lige til 1934, hvor han var 73 år. Samtidig med udnævnelsen købte han den lokale avis The Dannebrog News, som han drev til 1926.

Alt i alt giver bogen et anbefalelsesværdigt indblik i pionertidens Nebraska, og for folk med slægtshistoriske interesser – især i Dannebrogområdet – er der fyldige sted- og personregistre.

Jette Mackintosh